

Małgorzata Żbikowska*

Metodologiczne i dogmatyczne aspekty zbiegu przesłanek procesowych w postępowaniu karnym**

1. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Przepis art. 17 Kodeksu postępowania karnego¹ wskazuje na zespół przesłanek procesowych (nazywanych również warunkami negatywnymi², warunkami dopuszczalności procesu³ lub przeszkodami procesowymi⁴), które stanowią podstawę do odmowy wszczęcia lub umorzenia postępowania karnego⁵. Katalog przesłanek procesowych obejmuje zespół tzw. przesłanek materialnych

* Dr Małgorzata Żbikowska jest adiunktem w Katedrze Postępowania Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, Polska, ORCID 0000-0002-4792-4812, e-mail: małgorzata.zbikowska@usz.edu.pl

** Data zgłoszenia tekstu przez autorkę: 17.06.2019 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 19.08.2019 r.

¹ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.) – dalej k.p.k.

² Pojęciem warunków negatywnych w postępowaniu karnym posługiwał się M. Cieślak [w:] *Zbieg warunków negatywnych w postępowaniu karnym*, „Nowe Prawo” 1958/9, s. 31 i n. Autor definiując „warunek negatywny” (s. 31), wskazywał, że jest to okoliczność, która nie może zaistnieć, aby powstał określony skutek prawny. Pojęciem negatywnych warunków procesowych posługiwał się także S. Glaser [w:] *Zarys polskiego procesu karnego wraz z prawem o ustroju sądów powszechnych: przedstawienie porównawcze na tle ustawodawstwa austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego*, Warszawa 1929, s. 61 i n.

³ W literaturze można się spotkać z utożsamianiem przesłanek procesowych z warunkami dopuszczalności procesu karnego. Zob. np. J. Haber, *Pojęcie i istota przesłanek procesu karnego*, „Państwo i Prawo” 1967/2, s. 208 i n. Można także spotkać się z separowaniem tych pojęć, a więc uznaniem, że nie są to pojęcia tożsame. Zob. P. Hofmański, M. Jez-Ludwichowska, *Wzajemny stosunek pojęcia warunków dopuszczalności procesu i pojęcia przesłanek procesu* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. IV, *Dopuszczalność procesu*, red. M. Jez-Ludwichowska, A. Lach, Warszawa 2015, s. 52–64. Pojęciem warunków dopuszczalności procesu posługiwał się m.in. S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1948, s. 150 i n. Z kolei np. Leon Schaff wyraźnie separował pojęcie warunków dopuszczalności procesu od przesłanek procesowych, twierdząc, że te drugie stanowią podzbiór tych pierwszych. Zob. L. Schaff, *Proces karny Polski Ludowej. Wykład zasad ogólnych*, Warszawa 1953, s. 223 i n. W niniejszym szkicu przyjmuję założenie, zgodnie z którym pojęcie warunków dopuszczalności procesu karnego i przesłanek procesowych nie jest tożsame, podziеляjąc w tym względzie zapatrywanie L. Schaffa.

⁴ Zob. np. A. Lach, *Zbieg negatywnych warunków dopuszczalności procesu* [w:] *System...*, t. 4, s. 100.

⁵ Należy zwrócić uwagę, że w Kodeksie postępowania karnego spotykamy się także z innymi negatywnymi warunkami kontynuowania postępowania karnego, do których można zaliczyć np.: art. 322, art. 589 § 1 k.p.k. itd. Negatywne warunki uzasadniające umorzenie postępowania karnego, mogą także wynikać z innych ustaw, np. z ustawy o abolicji. Szeroko o przyczynach umorzenia postępowania karnego wypowiadali się np.: A. Gaberle, *Umorzenie postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym*, Warszawa 1972, s. 95–109; R.A. Stefański, *Podstawy i przyczyny umorzenia postępowania przygotowawczego*, „Państwo i Prawo” 1996/3, s. 7–35; A. Czapigo, *Umorzenie postępowania karnego z powodu niepełnienia czynu*, „Prokuratura i Prawo” 1998/1, s. 49–67; J. Tylman, *Warunki dopuszczalności postępowania karnego (przesłanki procesowe)* [w:] *Nowa Kodyfikacja Karno. Krótkie komentarze*, z. 14, Warszawa 1998, s. 6 i n.

(art. 17 § 1 pkt 1–4 k.p.k.⁶)⁷, tzw. przesłanek formalnych (art. 17 § 1 pkt 5, 7–10 k.p.k.⁸), a także tzw. przesłankę mieszaną (art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k.⁹). Katalog tych przesłanek nie ma charakteru zamkniętego z uwagi na treść pkt 11 tego przepisu, stanowiącego o innych okolicznościach wyłączających ściganie. Zagadnienia związane z problematyką przesłanek procesowych stanowią od lat pole licznych dyskusji naukowych, nierzadko do dnia dzisiejszego nierozstrzygniętych w sposób jednolity¹⁰. Do tematów takich dyskusji należy również tytułowy zbieg przesłanek procesowych, które zostały sklasyfikowane w art. 17 k.p.k. i innych przepisach prawnych (znajdujących się w ustawie karnoprosesowej oraz w innych aktach prawnych).

Wskazano już na wyróżnienie w literaturze (choć należy zważyć, że nie jest to jedyny podział¹¹) przesłanek materialnych, formalnych oraz przesłanki mieszanej. Podział ten ma szczególne znaczenie praktyczne w związku z zagadnieniem zbiegu przesłanek procesowych, albowiem w jednym postępowaniu karnym może dojść do ujawnienia jednej przesłanki procesowej lub ich większej liczby¹². Zbieg przesłanek procesowych oznacza zatem ujawnienie, przed lub w trakcie postępowania karnego, rzeczywistej lub jedynie pozornej kumulacji negatywnych podstaw o charakterze materialnym, formalnym lub mieszanym, uniemożliwiających wszczęcie bądź kontynuowanie postępowania karnego w każdym czasie lub wyłącznie w określonych okolicznościach. Kwestia rzeczywistej lub jedynie pozornej kumulacji przesłanek procesowych zostanie rozwinięta dalej. Wśród zbiegu przesłanek procesowych można wyróżnić zbieg przesłanek jednorodzących, tj. zbieg przesłanki materialnej z przesłanką materialną lub zbieg przesłanki formalnej z przesłanką formalną oraz zbieg przesłanek różnorodzących, tj. zbieg przesłanki materialnej z przesłanką formalną. Ponieważ wyróżnia się jedną przesłankę mieszaną, tj. przedawnienie karalności (art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k.), to – w odniesieniu do tej przesłanki – możemy mówić wyłącznie o zbiegu przesłanek różnorodzących¹³. Podejmując się analizy zbiegu przesłanek procesowych

⁶ Do przesłanek materialnych zaliczamy sytuacje, gdy: 1) czynu nie popełniono albo brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia; 2) czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego albo ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa; 3) społeczna szkodliwość czynu jest znikoma; 4) ustawa stanowi, że sprawca nie podlega karze.

⁷ K. Marszał wyodrębnił przesłankę określoną w art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k. (tzn. oddzielił tę przesłankę od przesłanek materialnych), uznając, że jest to tzw. przesłanka faktyczna. Zob. K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013, s. 143.

⁸ Do przesłanek formalnych zaliczamy sytuacje, gdy: 1) oskarżony zmarł; 2) postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie zakończone albo wcześniej wszczęte toczy się; 3) sprawca nie podlega orzecznictwu polskich sądów karnych; 4) brak skargi uprawnionego oskarżyciela; 5) brak wymaganego zezwolenia na ściganie lub wniosku o ściganie pochodzącego od osoby uprawnionej, chyba że ustawa stanowi inaczej.

⁹ Przesłanką mieszaną jest przedawnienie karalności czynu.

¹⁰ Zob. szerokie rozważania M. Rogalskiego [w:] *Res iudicata jako przesłanka procesu karnego*, Rzeszów 2004, s. 105 i n.; M. Rogalski, *Przesłanka powagi rzeczy osądzonej w procesie karnym*, Kraków 2005, s. 308 i n.; D. Stachurski, *Spór o istotę przesłanek procesowych w polskiej nauce procesu karnego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005/1, s. 113 i n.; T. Grzegorzczak, *Odmowa wszczęcia postępowania karnego*, „Problemy Praworządności” 1979/4, s. 8 i n.

¹¹ Przesłanki procesowe są dzielone na: przesłanki abstrakcyjne i konkretne, przesłanki bezwzględne i względne (niekiedy utożsamiane z przesłankami abstrakcyjnymi i konkretnymi), przesłanki dodatnie (pozytywne) i ujemne (negatywne), przesłanki ogólne i szczególne. Zob. w tym zakresie K. Marszał, *Proces...*, s. 143–148.

¹² M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, red. D. Świecki, Warszawa 2018, s. 116.

¹³ Analiza zbiegu przesłanek procesowych z takiej perspektywy została poczyniona m.in. przez: M. Kurowskiego [w:] *Kodeks...*, t. I, s. 116 i n.; A. Lacha [w:] *Zbieg negatywnych warunków dopuszczalności procesu* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 4, s. 110 i n.

określonych w art. 17 k.p.k., należy wskazać, że podniesiona problematyka nie jest – zarówno w literaturze, jak i w orzecznictwie – rozstrzygana jednolicie. Ponadto jest ona problematyką niezmiernie skomplikowaną, aczkolwiek wymagającą opisu z uwagi na podkreślaną wyżej jej doniosłość praktyczną. W odniesieniu do zbiegu przesłanek procesowych konieczne jest ustalenie: 1) czy któraś z przesłanek procesowych, a jeśli tak, to która ma, w określonej konfiguracji procesowej, charakter wiodący?; 2) czy można stworzyć jakieś ogólne kryteria pozwalające na rozstrzygnięcie zbiegu przesłanek procesowych?; 3) czy w decyzji kończącej postępowanie karne, bądź w postanowieniu o odmowie wszczęcia postępowania karnego, należy wskazać jedną przesłankę procesową (wiodącą), czy należałoby podać wszystkie zbiegające się przesłanki? Celem niniejszego opracowania jest usystematyzowanie zaprezentowanych w literaturze poglądów na zbieg przesłanek procesowych oraz rozwinięcie argumentacji, przemawiającej za i przeciwko kumulatywnemu i eliminacyjnemu zbiegowi przesłanek procesowych.

2. KUMULATYWNY CZY ELIMINACYJNY ZBIEG PRZESŁANEK PROCESOWYCH?

W doktrynie prawa karnego procesowego można zasadniczo odnaleźć dwa główne stanowiska w przedmiocie rozwiązania zbiegu przesłanek procesowych. Część przedstawicieli nauki polskiej opowiada się za redukcją przyczyn umorzenia postępowania karnego wyłącznie do jednej z nich¹⁴. Pozostała zaś część doktryny opowiada się za wskazywaniem wszystkich zidentyfikowanych w danym postępowaniu przyczyn umorzenia w decyzji kończącej postępowanie karne, a więc za kumulowaniem takich przyczyn¹⁵. Owe dwa nurty rozwiązania zbiegu przesłanek procesowych zostały określone przez doktrynę prawa karnego procesowego (wzorującej się na terminologii wypracowanej w prawie karnym materialnym) jako tzw. eliminacyjny zbieg przyczyn umorzenia oraz jako tzw. kumulatywny zbieg przyczyn umorzenia¹⁶. Ryszard Andrzej Stefański wskazywał, że zwolennicy eliminacyjnego zbiegu przyczyn umorzenia rozwiązywali problem zbiegu na jeden z dwóch sposobów – bądź przyjmując kryterium równowartości przyczyn, bądź przyjmując kryterium rodzaju przyczyny¹⁷. Zgodnie z pierwszym ze wskazanych kryteriów, wszystkie przyczyny umorzenia postępowania karnego są równorzędne, dlatego irrelevantne pozostaje, która z przyczyn zostanie wskazana jako podstawa decyzji kończącej postępowanie¹⁸. Z kolei drugie ze wskazanych kryteriów odwołuje się do wyróżnionych w literaturze przesłanek procesowych abstrakcyjnych i konkretnych¹⁹ oraz uznaniu, że nadrzędne

¹⁴ Tak np. R.A. Stefański, *Zbieg przyczyn umorzenia postępowania przygotowawczego*, „Prokuratura i Prawo” 2000/4, s. 72.

¹⁵ Tak np. K. Marszał, *Proces...*, s. 148–149.

¹⁶ R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 72; A. Lach, *Zbieg...* [w:] *System...*, t. 4, s. 110 i n.; B. Janusz-Pohl, *Immunitety w polskim postępowaniu karnym*, Warszawa 2009, s. 213.

¹⁷ R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 72.

¹⁸ R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 72.

¹⁹ Podział na przesłanki abstrakcyjne oraz konkretne został poczyniony przez S. Śliwińskiego [w:] *Polski...*, s. 153. Przez przesłanki abstrakcyjne autor ujmował takie warunki, które uniemożliwiają wszczęcie i kontynuowanie postępowania karnego przeciwko danemu oskarżonemu o określony czyn w każdym czasie (postępowanie karne wobec danej osoby jest więc w ogóle niedopuszczalne, np. z uwagi na przedawnienie), zaś przez przesłanki konkretne autor ujmował warunki uniemożliwiające wszczęcie i kontynuowanie postępowania karnego wobec danego oskarżonego jedynie w określonym czasie lub okolicznościach. Podział

są przesłanki konkretne, bo to one powinny stanowić podstawę prawną orzeczenia kończącego postępowanie karne. R.A. Stefański dokonując charakterystyki wskazanych koncepcji, pisał, że zwolennicy eliminacyjnego zbiegu przesłanek procesowych odwołującego się do kryterium rodzaju przyczyny podkreślali, iż pierwszeństwo mają przesłanki konkretne, np. w sytuacji wniesienia aktu oskarżenia przez osobę prywatną o czyn ścigany z oskarżenia publicznego, który uległ przedawnieniu, umorzenie postępowania powinno nastąpić ze względu na brak skargi uprawnionego oskarżyciela (art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k.), nie zaś ze względu na przedawnienie karalności (art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k.)²⁰. Natomiast zwolennicy kumulatywnego zbiegu przyczyn umorzenia postępowania karnego wskazywali, że z uwagi na brak kryteriów wyboru przyczyny umorzenia postępowania w razie zbiegu takich przyczyn, należy podać w decyzji kończącej postępowanie karne wszystkie zbiegające się przyczyny²¹. Tylko ujawnienie wszystkich zbiegających się przyczyn najpełniej oddaje zasadność wydanej przez organ procesowy decyzji procesowej, a ponadto Kodeks postępowania karnego wiąże z każdą z przesłanek procesowych obowiązek umorzenia postępowania²². Jednakże zwolennicy kumulatywnego zbiegu przesłanek procesowych, podobnie jak zwolennicy zbiegu eliminacyjnego, nie wyrażali jednolitych poglądów. Część z nich twierdziła bowiem, że w decyzji kończącej postępowanie karne należy podać wszystkie zbiegające się przesłanki procesowe jedynie w sytuacji, w której każda z nich pociąga za sobą identyczne następstwa prawne, np. następstwo w postaci umorzenia postępowania lub następstwo w postaci uniewinnienia oskarżonego, ale już nie w sytuacji, w której jedna z przesłanek pociągałaby następstwo w postaci umorzenia postępowania, druga zaś następstwo w postaci uniewinnienia oskarżonego²³. W tym ostatnim przypadku należałoby – w myśl tych poglądów – umorzyć postępowanie, ponieważ orzekanie o winie oskarżonego jest możliwe wyłącznie w dopuszczalnym procesie karnym (należy zważyć, że spotykany jest pewien wyjątek od takiego założenia, o którym będzie mowa w dalszej części opracowania). R.A. Stefański wskazywał, że w ramach założenia o konieczności kumulacji przesłanek procesowych spotyka się także pogląd, iż łączeniu podlegają wyłącznie jednorodne przesłanki ujemne, tj. przesłanki materialne z przesłankami materialnymi lub przesłanki formalne z przesłankami formalnymi. Z kolei w przypadku zbiegu przesłanki formalnej z materialną pierwszeństwo – w myśl tego poglądu – będzie miała przesłanka formalna²⁴. Dwa wskazane jako

przesłanek procesowych na abstrakcyjne i konkretne nie jest współcześnie raczej przyjmowany. Wyróżniono bowiem tzw. przesłanki względne i bezwzględne, które przez niektórych są wprost utożsamiane z przesłankami abstrakcyjnymi i konkretnymi. Więcej w tym przedmiocie zob. S. Steinborn, *Warunki (przesłanki) abstrakcyjne i konkretne oraz bezwzględne i względne* [w:] *System...*, t. 4, s. 96–100.

²⁰ R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 72. Autor kontynuował (s. 72): „W takim wypadku proces był niedopuszczalny ze względu na brak legitymacji do działania po stronie pozytywnej, gdyż do wystąpienia z oskarżeniem uprawniony był prokurator, a więc z punktu widzenia przesłanki konkretnej dany proces był niedopuszczalny, chociaż z powodu ujemnej przesłanki abstrakcyjnej w postaci przedawnienia proces w ogóle był niedopuszczalny”.

²¹ R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 72.

²² R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 72. W gruncie rzeczy prawna ocena stanów, o których mowa w art. 17 k.p.k. nie jest jednolita. Zależy ona bowiem od fazy zaawansowania procesu karnego. Raz przesłanki określone w art. 17 k.p.k. powodują umorzenie postępowania karnego (jeszcze przed rozpoczęciem przewodu sądowego), innym zaś razem implikują wydanie wyroku uniewinniającego (gdy pewne przesłanki pojawiają się już po rozpoczęciu przewodu sądowego). Będzie o tym jeszcze mowa. Zob. także K. Marszał, *Proces...*, s. 142.

²³ R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 72.

²⁴ R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 72.

ostatnie powyższe poglądy na kumulację przesłanek procesowych różnią się tym, że tylko i wyłącznie przesłanki określone w art. 17 § 1 pkt 1–2 k.p.k. implikują po rozpoczęciu przewodu sądowego uniewinnienie oskarżonego, a co za tym idzie tylko te przesłanki procesowe – w myśl pierwszego poglądu – mogłyby podlegać kumulacji, natomiast w myśl drugiego poglądu wszystkie przesłanki materialne (jeśli oczywiście w danej konfiguracji procesowej doszłoby do ustalenia ich zbiegu), a więc określone w art. 17 § 1 pkt 1–4 k.p.k. mogłyby podlegać kumulacji.

Argumentację przemawiającą za (zasadniczo) kumulatywnym zbiegiem przesłanek procesowych zaprezentował Marian Cieślak, odwołując się do „logicznego charakteru przesłanek procesowych”²⁵. Swój wywód autor rozpoczął od pytania, czy w przypadku wystąpienia dwóch (ale będzie dotyczyło to także większej liczby) przeszkód procesowych, umorzenie postępowania powinno nastąpić tylko na podstawie pierwszej przesłanki negatywnej bądź tylko na podstawie drugiej przesłanki negatywnej (*tertium non datur*), czy umorzenie może nastąpić na podstawie wszystkich zbiegających się przesłanek? Słowem – M. Cieślak w pierwszej kolejności wyszedł od ogólnego, metodologicznego pytania, bez wkraczania w szczegóły. Tylko tak ogólnie (abstrakcyjnie) zakreślone pytanie pozwala udzielić rzetelnej odpowiedzi w przedmiocie zbiegu przesłanek procesowych, która może się stać pomocna dla rozważań szczegółowych. Co ciekawe, wskazany przedstawiciel nauki polskiej oparł swoje rozważania na funkcjach zdaniowych. I tak twierdził, że:

„Aby proces mógł się toczyć, konieczny jest określony zespół okoliczności. W stosunku do związanego z nimi «następstwa prawnego» (dopuszczalność procesu) tworzą one iloczyn logiczny w tym sensie, że muszą one wystąpić łącznie; innymi słowy, każda z tych poszczególnych okoliczności jest w stosunku do dopuszczalności procesu warunkiem koniecznym lecz niewystarczającym”²⁶.

M. Cieślak odwołał się do funkcji równoważnościowej: $(a \cdot b \cdot c) \equiv n^{27}$.

„Z tego wynika, że brak któregokolwiek z tych warunków powoduje brak «następstwa prawnego» a więc niedopuszczalność procesu”²⁸.

Autor odwołał się do implikacji: $[(a \cdot b \cdot c) \equiv n] \rightarrow [-a \vee -b \vee -c] \equiv -n$ ²⁹. I tak autor kontynuował:

„Jeżeli między określonym zespołem warunków a następstwem prawnym istnieje związek tego rodzaju, że brak któregokolwiek z warunków powoduje brak następstwa prawnego (w niniejszym wypadku – dopuszczalność procesu), to w myśl zasady teorii zdań skutek ten (brak następstwa) wynika również

²⁵ M. Cieślak, *Zbieg...*, s. 33.

²⁶ M. Cieślak, *Zbieg...*, s. 33. Autor wskazywał, że z logicznego punktu widzenia obojętne jest, czy poszczególne przesłanki procesowe są ukształtowane w postaci pozytywnej, tj. jako wystąpienie pewnych okoliczności czy występują w postaci negatywnej, tj. jako brak pewnych okoliczności. Należy się zgodzić z tym założeniem, ponieważ każdą przesłankę pozytywną można „przeformułować” (z punktu widzenia językowego) na postać negatywną, zaś każdą przesłankę negatywną można „przeformułować” na postać pozytywną.

²⁷ M. Cieślak, *Zbieg...*, przypis 5, s. 33.

²⁸ M. Cieślak, *Zbieg...*, przypis 5, s. 33.

²⁹ M. Cieślak, *Zbieg...*, przypis 6, s. 33.

wtedy, gdy brak jest jednocześnie dwóch lub więcej warunków koniecznych. Innymi słowy, jeżeli zaistnienie jakiegokolwiek przeszkody procesowej powoduje niedopuszczalność procesu, to proces jest niedopuszczalny również wtedy, gdy występuje jednocześnie kilka przeszkód procesowych. Stąd wypływa wniosek, że w wypadku zbiegu przeszkód procesowych rozwiązanie nie musi dokonać się w drodze wyboru jednej ze zbiegających się przeszkód jako wyłącznej podstawy umorzenia, lecz istnieje jeszcze inna alternatywa, i to chyba najprostsza – umorzenie postępowania na podstawie wszystkich zbiegających się przeszkód³⁰.

Autor odwołał się do implikacji: $[\neg a \vee \neg b \vee \neg c \equiv \neg n] \rightarrow [(\neg a \cdot \neg b \cdot \neg c) \rightarrow \neg n]$ ³¹. Założenie M. Cieślaka jest trafne oraz z perspektywy teorii zdań niepodważalne, nie ma ono także charakteru ocenego. Niewątpliwie jest tak, że proces karny jest niedopuszczalny, gdy wystąpi jedna bądź więcej przeszkód procesowych, zaś proces karny jest dopuszczalny, gdy nie wystąpi żadna z przeszkód procesowych. Zatem proces karny jest niedopuszczalny również wtedy, gdy równoległe wystąpi kilka przeszkód procesowych. W związku z tym identyfikacja zbiegu przeszkód procesowych nie musi implikować eliminacji jednych przesłanek na rzecz innych oraz podania tej jednej jako wyłącznej podstawy umorzenia postępowania karnego, ale taka decyzja procesowa może nastąpić w oparciu o wszystkie zbiegające się przesłanki procesowe. Z metodologicznego punktu widzenia wskazane założenie (chyba) nie może zostać podważone. Należy jedynie zastrzec, że ów sposób rozwiązania zbiegu przesłanek procesowych dotyczy ogólnego założenia metodologicznego, które w odniesieniu do pewnych szczegółów ustawowych (albo wynikających wprost z ustawy, albo wynikających z prawnomaterialnych warunków odpowiedzialności karnej) może podlegać pewnym modyfikacjom (na które zwrócono uwagę w dalszej części opracowania).

Z kolei R.A. Stefański stanowczo opowiedział się za eliminacyjnym zbiegiem przesłanek procesowych. Autor pisał:

„Oparcie się na kryterium równowartości przyczyn może prowadzić do wskazania jako przyczyny umorzenia tej, która nie miała istotnego znaczenia dla podjęcia takiej decyzji (...) Z kolei wskazywanie wszystkich wchodzących w grę przyczyn zaciemnia rzeczywisty powód zaniechania kontynuowania procesu, a nawet może prowadzić do wewnętrznej sprzeczności postanowienia w tej części. (...) Należy opowiedzieć się za eliminacyjnym zbiegiem przyczyn umorzenia, gdyż powala to na wskazanie jednej przyczyny, która legła u podstaw decyzji o umorzeniu postępowania³².”

Autor następnie postawił pytanie, na podstawie jakiego kryterium powinno dojść do redukcji przyczyn umorzenia postępowania (propozycję R.A. Stefańskiego co do kryterium redukcji przyczyn umorzenia zaprezentowano dalej).

Liczba wskazanych założeń doktrynalnych na rozstrzygnięcie zbiegu przesłanek procesowych ukazuje stopień skomplikowania problemu oraz nie ułatwia jego

³⁰ M. Cieślak, *Zbieg...*, s. 34.

³¹ M. Cieślak, *Zbieg...*, przypis 9, s. 34.

³² R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 74.

rozwiązania. A wybór ów nie jest prosty, nie sprowadza się on bowiem wyłącznie do przesądzenia, czy z perspektywy argumentacyjnej przekonywalności zasadniej jest przyjąć kumulatywny czy eliminacyjny zbieg przesłanek procesowych, ale pozostaje jeszcze – po dokonaniu stosownego dla nas wyboru – uszczegółwić, jaki wariant kumulacji lub eliminacji przyjmujemy i dlaczego. Nie może zatem dziwić, że poruszony w tym miejscu problem badawczy należy do jednych z najbardziej dyskusyjnych i kontrowersyjnych w literaturze przedmiotu. Dalej najpierw zaprezentowano możliwość zbiegu przesłanek jednorodzących oraz zbiegu przesłanek różnorodzących, wskazano – w odniesieniu do każdego z tych zbiegów – zasygnalizowane już sposoby ich rozwiązania zaprezentowane w doktrynie i orzecznictwie sądowym oraz ujawniono własne stanowisko w tym przedmiocie, a także podjęto rozważania, czy w odniesieniu do wszystkich zbiegów można stworzyć jakiś ogólny schemat pozwalający na ich rozwiązanie.

Na zakończenie słowa wstępnego należy jeszcze nadmienić, że w literaturze karnoprosesowej przesłanki procesowe ujmują się w sposób syntetyczny (tj. zbiorczy) lub analityczny (tj. rozłączny)³³. Jak wskazywał Kazimierz Marszał:

„Chodzi o to, że niektóre przesłanki mogą stanowić zbiór składników, z których każdy może być ujmowany jako odrębna przesłanka procesowa. Jest to syntetyczne (zbiorcze) rozumienie przesłanek procesowych. Możliwe jest także analityczne (rozłączne, rozdzielcze) ujmowanie przesłanek procesowych, kiedy przesłanka jest stanem, którego nie da się już podzielić na dalsze człony jako samodzielne przesłanki procesowe. (...) Zdając sobie sprawę ze wskazanych różnic w ujęciu przesłanek procesowych, nie można rozdrabniania przesłanek doprowadzić do absurdu”³⁴.

To celne spostrzeżenie, a zwłaszcza odwołanie do analitycznego podejścia do przesłanek procesowych może prowadzić do ich dogłębnej charakterystyki, choć wydaje się, że z perspektywy analizy zbiegu przesłanek procesowych zasadniczo wystarczające jest ich syntetyczne ujmowanie. W niniejszym opracowaniu przeprowadzono zatem charakterystykę zbiegu przesłanek procesowych z punktu widzenia ich syntetycznego ujęcia. Należy także wskazać, że analizując dalej zbieg przesłanek procesowych, zasadniczo nie dokonywano partykularnej konfrontacji poszczególnych przesłanek procesowych (znacznie przekraczałoby to bowiem ramy niniejszego tekstu), ale skoncentrowano się na ukazaniu pewnych ogólnych mechanizmów związanych z takim zbiegiem.

3. ZBIEG PRZESŁANEK PROCESOWYCH JEDNORODZAJOWYCH

3.1. Zbieg przesłanek jednorodzących formalnych

Niektórzy, wskazują, że w przypadku zbiegu jednorodzących przesłanek o charakterze formalnym, a więc przesłanek określonych w art. 17 § 1 pkt 5, 7–10 k.p.k.

³³ M. Cieślak, *Polska procedura karna*, Warszawa 1984, s. 439.

³⁴ K. Marszał, *Proces...*, s. 144. Zob. także M. Cieślak, *O przesłankach procesowych w polskim postępowaniu karnym (Podstawowe założenia i problemy metodologiczne)*, „Państwo i Prawo” 1969/12, s. 954.

zgodnie z regułą „maksymalnej zasadności decyzji procesowej”, w orzeczeniu o umorzeniu postępowania karnego należałoby wskazać wszystkie zbiegające się przesłanki (kumulatywny zbieg przesłanek procesowych)³⁵. Przykładowo w przypadku zbiegu przesłanek: niepodlegania orzecznictwu polskich sądów karnych oraz braku skargi uprawnionego oskarżyciela, w orzeczeniu o umorzeniu postępowania karnego należałoby wskazać art. 17 § 1 pkt 8 i 9 k.p.k. Żadna z przesłanek procesowych formalnych w razie ich zbiegu – w myśl tego poglądu – nie powinna zostać pominięta. Zwróćmy jednak uwagę, że przesłanki formalne nie mają charakteru jednorodnego z punktu widzenia bytu procesu karnego, a konkretnie – hipotetycznej możliwości jego zaistnienia. Przesłanki procesowe można bowiem podzielić na przesłanki bezwzględne oraz przesłanki względne. Przesłanka bezwzględna warunkuje proces karny w każdym układzie procesowym (do przesłanki bezwzględnej można zaliczyć *res iudicata* – postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie zakończone – art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k.), natomiast przesłanka względna warunkuje proces jedynie w określonym układzie procesowym (np. brak wniosku o ściganie jest przeszkodą procesową usuwalną, ponieważ w razie złożenia wniosku, postępowanie może się toczyć przeciwko temu samemu oskarżonemu o ten sam czyn – art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k.). Rozpoczynając analizę zbiegu jednorodnych przesłanek o charakterze formalnym nie trzeba zaczynać od pytania, która z przesłanek – bezwzględna czy względna – powinna stanowić podstawę decyzji kończącej proces karny, ale można zapytać, czy podział na przesłanki procesowe bezwzględne i względne ma jakiegokolwiek znaczenie dla zbiegu przesłanek procesowych czy też nie? I tak, w odniesieniu do zbiegu przesłanek formalnych o charakterze bezwzględnym i względnym, w literaturze można spotkać pogląd, że taki zbieg:

„powoduje zawsze umorzenie procesu na podstawie przesłanek bezwzględnych, gdyż dotyczą one dopuszczalności procesu w każdym układzie procesowym, niemniej warto w uzasadnieniu powołać też przesłankę względną, bowiem wyszczególnienie wszystkich ułatwia kontrolę decyzji procesowej”³⁶.

Wskazane zdanie poprzedzono założeniem, że:

„wszystkie zbiegające się przesłanki mogą stanowić wspólną podstawę prawną decyzji kończącej postępowanie, jeżeli każda z nich pociąga za sobą identyczne następstwa prawne”³⁷ (zbieg kumulatywny).

Z kolei S. Śliwiński, jak to już wskazano na wstępie, opowiedział się za nadrzędnością przesłanek konkretnych (względnych)³⁸, nie podając jednak bliższej argumentacji dla przyjęcia takiego poglądu. Warto także zwrócić uwagę na pogląd K. Marszał, zgodnie z którym postępowanie karne w przypadku zbiegu przesłanek

³⁵ Tak np. M. Kurowski [w:] *Kodeks...*, t. I, s. 116.

³⁶ S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów*, red. S. Steinborn, LEX/el. 2016.

³⁷ S. Steinborn, *Kodeks...*

³⁸ S. Śliwiński, *Polski proces...*, s. 161.

bezwzględnych oraz względnych powinno zostać umorzony na podstawie wszystkich zbiegających się przesłanek, chyba że jeśli powołanie się na przeszkodę bezwzględną mogłoby wywołać bezwzględną przyczynę uchylenia orzeczenia (art. 439 k.p.k.), wówczas należałoby umorzyć postępowanie opierając się na przesłance względnej (autor odnosił swoje rozważania do kwestii właściwości sądu)³⁹.

W odniesieniu do zbiegu jednorodzących przesłanek formalnych w świetle dotychczasowych poglądów wyrażono zatem dwa główne założenia. Zgodnie z pierwszym z nich, podstawą umorzenia postępowania karnego powinny być wszystkie zbiegające się przesłanki, a więc w postanowieniu o umorzeniu postępowania karnego za podstawę należałoby podać każdą ze zbiegających się przesłanek, a więc również wówczas, gdy część z nich ma charakter względny, zaś pozostała ma charakter bezwzględny. Zwolennicy tego poglądu wypowiadają się – w odniesieniu do przesłanek formalnych – za czystym kumulatywnym zbiegiem jednorodzących przesłanek o charakterze formalnym, tj. zbiegiem nieprzewidyującym żadnych wyjątków na rzecz eliminacji którejkolwiek z tych przesłanek. Kumulacja w decyzji o umorzeniu postępowania karnego wszystkich przesłanek procesowych wynika z braku ustawowych kryteriów pozwalających na wybór jednej z takich przesłanek, natomiast pozostawienie organowi procesowemu swobody w tym zakresie mogłoby prowadzić do dowolności wyboru⁴⁰. Natomiast zgodnie z drugim ze wskazanych poglądów wszystkie zbiegające się przesłanki mogą stanowić wspólną podstawę prawną decyzji kończącej postępowanie, jeżeli każda z nich pociąga za sobą identyczne następstwa prawne, z tym zastrzeżeniem, że w przypadku kumulacji przesłanki względnej z przesłanką bezwzględną podstawę decyzji powinna stanowić przesłanka bezwzględna (zdecydowanie mniejszościowy pogląd odwołuje się do nadrzędności przesłanki względnej). W świetle tego wyjątku zbieg przesłanki bezwzględnej z przesłanką względną, mimo to że obie mogą mieć charakter formalny, powoduje „wytrącenie” przesłanki względnej oraz uznanie za podstawę decyzji kończącej postępowanie jedynie przesłankę bezwzględną. Eliminacja z podstawy postanowienia o umorzeniu postępowania karnego przesłanki względnej nie oznacza – dla wyrażających ten pogląd – że przesłanka względna w ogóle w takowym postanowieniu nie jest ujawniania. Wskazuje się bowiem, że przesłanka względna powinna zostać ujawniona w uzasadnieniu tejże decyzji procesowej w celu umożliwienia efektywnej kontroli tej decyzji. Zwolennicy tego poglądu wypowiadają się zatem za kumulatywnym zbiegiem jednorodzących przesłanek o charakterze formalnym z wyjątkiem odwołującym się do eliminacji przesłanki względnej. Nie jest to zatem czysty, tj. nieprzewidyujący żadnych wyjątków, kumulatywny zbieg jednorodzących przesłanek o charakterze formalnym. Skrajnie odmiennym poglądem jest zaś wyrażone już wcześniej założenie o eliminacyjnym zbiegu przesłanek procesowych, odwołujące się bądź do kryterium równowartości przyczyn, bądź do kryterium rodzaju przyczyny, bądź do innych jeszcze kryteriów eliminacji. Jako że zwolennicy eliminacyjnego zbiegu przesłanek procesowych nie przewidują żadnej konieczności kumulowania przyczyn umorzenia, a w związku z tym nie przewidują żadnych wyjątków, można rzec, iż wypowiadają się oni za czystym eliminacyjnym zbiegiem jednorodzących przesłanek o charakterze formalnym.

³⁹ K. Marszał, *Proces...*, s. 148.

⁴⁰ R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 72.

Rozważmy zatem argumenty przemawiające za oraz przeciw każdej z tych koncepcji. Za czystym kumulatywnym zbiegiem jednorodzących przesłanek procesowych o charakterze formalnym może przemawiać fakt, że ustawodawca nie stworzył żadnych kryteriów, które pozwalałyby na eliminowanie przyczyn umorzenia postępowania karnego z podstawy prawnej decyzji kończącej postępowanie, zaś pozostawienie całkowitej swobody organowi procesowemu w tym zakresie mogłoby prowadzić do dowolności wyboru. Z drugiej zaś strony fakt, że ustawodawca nie stworzył kryteriów wyboru eliminacji przesłanek procesowych, nie musi oznaczać niedopuszczalności redukcji takich przesłanek z uwagi na przyczynę tkwiącą w samej przesłance procesowej. Należy jednak postawić pytanie, czy taką przyczynę można odnaleźć w przesłance o charakterze formalnym (z pewnością taką przyczynę – tkwiącą w samej przesłance – można odnaleźć w przesłankach o charakterze materialnym)? Czy bezwzględny charakter przesłanki procesowej z samego faktu posiadania przez daną przesłankę procesową takiego statusu uzasadnia uznanie, że ma ona charakter nadrzędny? Wydaje się, że nie. Brak bowiem podstaw do uznania, że przesłanka bezwzględna, choć warunkująca proces karny w każdym układzie procesowym, powinna zawsze prowadzić do eliminacji z podstawy prawnej decyzji procesowej przesłanki o charakterze względnym. Dlatego można nie podzielać założenia, że:

„wskazywanie wszystkich wchodzących w grę przyczyn zaciemnia rzeczywisty powód zaniechania kontynuowania procesu, a nawet może prowadzić do wewnętrznej sprzeczności postanowienia w tej części”⁴¹,

z uwagi na konieczność uzewnętrzniania w decyzji kończącej postępowanie całej, a nie tylko fragmentu zaistniałej rzeczywistości (z pewnymi wyjątkami, o czym będzie mowa w dalszej części opracowania).

Odnosząc się do czystego eliminacyjnego zbiegu przyczyn umorzenia postępowania karnego, należy zwrócić uwagę, że zasadniczo, jak to już wskazano, brak jest ogólnych kryteriów pozwalających na wybór jednej przyczyny. Tworzenie pewnych wskazówek doktrynalnych w przedmiocie redukcji przyczyn umorzenia, np. wskazówka pozwalająca na eliminację przesłanki względnej nie rozwiązuje wszystkich problemów (np. wówczas gdy kumulacji podlegają wyłącznie przesłanki o charakterze względnym). Wskazywano już na to uwagę w doktrynie oraz podejmowano próby rozwiązania tego problemu. R.A. Stefański pisał bowiem:

„Problem jednak w tym, na podstawie jakiego kryterium doprowadzić do redukcji zbiegających się przyczyn do jednej. Eliminacji zbiegających się przyczyn należy dokonywać, mając na uwadze skutki, jakie pociąga za sobą zastosowanie konkretnej przyczyny. W postanowieniu o umorzeniu postępowania powinna znaleźć odzwierciedlenie ta, która wywołuje najdalej idące skutki. Nie jest tu przydatna kolejność ich wymienienia w art. 17 § 1 k.p.k., gdyż ich usystematyzowanie nie jest oparte na tym kryterium, aczkolwiek określone w pkt 1–4 mają charakter materialny. Zakres działania określonej przyczyny należy oceniać z punktu widzenia biegu procesu”⁴².

⁴¹ R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 72.

⁴² R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 74.

Takie założenie doprowadziło R.A. Stefańskiego do poglądu, że:

„Uwzględniając przyczyny umorzenia określone w k.p.k. można wskazać, że praca myślowa zmierzająca do określenia jedynej właściwej przyczyny umorzenia postępowania powinna przebiegać w myśl następującego schematu: najpierw trzeba odpowiedzieć sobie na pytanie, czy zdarzenie będące przedmiotem postępowania w ogóle zaistniało, czy ma ono charakter czynu, czy zawiera znamiona czynu stypizowanego w ustawie karnej, czy jest ścigane na wniosek, czy czyn nie jest w znikomym stopniu społecznie szkodliwy, czy został wykryty sprawca, czy jest on sprawcą zarzucanego mu przestępstwa, a dopiero dalej: czy ustawa nie stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa lub nie podlega karze, czy podlega orzecznictwu sądów karnych, czy nie nastąpiło przedawnienie, czy nie zachodzi *res iudicata* lub *lis pendens* albo konsumpcja skargi publicznej, czy nie zmarł podejrzany, czy nie podlega umorzeniu na wniosek pokrzywdzonego, czy nie zachodzi abolicja, czy występuje przeszkoda wynikająca ze stosunków międzynarodowych. Taka kolejność udzielonych odpowiedzi z reguły wskazuje przyczynę umorzenia, która powinna być podana w danej sprawie”⁴³.

O ile można się zgodzić z ogólnym założeniem, że taka sekwencja myśli powinna zostać przeprowadzona przez organ procesowy, o tyle można mieć wątpliwości co do tego, że tak zaprezentowana kolejność w każdym przypadku zbiegu przesłanek procesowych powinna prowadzić do redukcji zgodnie z zaprezentowanym kluczem (przykładowo, dlaczego należałoby umorzyć postępowanie karne z uwagi na przedawnienie, a nie z uwagi na *res iudicata*? Ponadto wskazany schemat nie przewiduje [w odniesieniu do przesłanek materialnych] np. sytuacji, w której występuje kilka okoliczności, w których ustawa wskazuje, że sprawca nie popełnia przestępstwa). Nie trzeba też dzielić argumentu odwołującego się do postępowania praktyki, która w wielu przypadkach dokonuje redukcji przyczyn umorzenia postępowania karnego⁴⁴. Odpowiedź na pytanie ogólne o prawidłowość rozwiązania problematyki zbiegu przesłanek procesowych można oprzeć na metodologicznych oraz ustawowych wskazaniach, nie zaś na obserwacji praktycznych działań organów stosujących prawo. Praktyka organów procesowych może dawać pewne wskazówki co do nietrafności pewnych rozwiązań ustawowych albo może wskazywać na konieczność wprowadzenia pewnych regulacji ustawowych (np. wprowadzenia regulacji przewidującej możliwość redukcji przyczyn umorzenia postępowania karnego w razie ich zbiegu), ale nie wpływa na interpretację przepisów prawnych, która przecież nie jest uzależniona od żadnego postępowania organów stosujących prawo.

Konkludując, w przypadku wystąpienia zbiegu jednorodząjowych przesłanek o charakterze formalnym – z uwagi na konieczność oddania w decyzji procesowej całej zaistniałej rzeczywistości oraz ze względu na postulat maksymalnej zasadności decyzji procesowej, jak również brak kryteriów wyboru jakiejś z przesłanek procesowych i uznaniu, że ma ona charakter nadrzędny nad inną – można opowiedzieć się za czystym kumulatywnym zbiegiem takich przesłanek, uzasadniającym podanie

⁴³ R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 75.

⁴⁴ R.A. Stefański, *Zbieg...*, s. 75.

w podstawie decyzji kończącej postępowanie karne wszystkich zbiegających się przesłanek formalnych⁴⁵.

3.2. Zbieg przesłanek jednorodzących materialnych

Przesłanki materialne zostały określone w art. 17 § 1 pkt 1–4 k.p.k. i należą do nich sytuacje, gdy: 1) czynu nie popełniono (pkt 1); 2) brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia (pkt 1); 3) czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego (pkt 2); 4) ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa (pkt 2)⁴⁶; 5) społeczna szkodliwość czynu jest znikoma (pkt 3); 6) ustawa stanowi, że sprawca nie podlega karze (pkt 4). We wprowadzeniu do niniejszego opracowania podkreślano, że zwolennicy kumulatywnego zbiegu przesłanek procesowych wskazywali na różne warianty kumulacji. Część przedstawicieli nauki polskiej twierdziła bowiem, że w decyzji kończącej postępowanie karne należy podać wszystkie zbiegające się przesłanki jedynie w sytuacji, w której każda z nich pociąga za sobą identyczne następstwa prawne, np. następstwo w postaci umorzenia lub następstwo w postaci uniewinnienia, ale już nie w sytuacji, w której jedna z przesłanek pociągałaby następstwo w postaci umorzenia postępowania karnego, druga zaś następstwo w postaci uniewinnienia oskarżonego⁴⁷. Jako że przesłanki procesowe o charakterze materialnym mogą powodować różne następstwa prawne, nie wszystkie z nich mogą – w świetle tego poglądu – podlegać kumulacji. Następstwo w postaci uniewinnienia może bowiem wywołać (naturalnie już po rozpoczęciu przewodu sądowego – zob. art. 414 § 1 *in fine* k.p.k.) wyłącznie przesłanka, o której mowa w pkt 1 i 2 art. 17 § 1 k.p.k., natomiast następstwo w postaci umorzenia postępowania karnego (w każdym jego stadium – art. 414 § 1 *in principio* k.p.k.) może wywołać przesłanka materialna, o której mowa w pkt 3 i 4 art. 17 § 1 k.p.k. Należy się zgodzić z założeniem, że w odniesieniu do przesłanek materialnych kumulacji mogą podlegać wyłącznie przesłanki powodujące to samo następstwo prawne, a więc następstwo w postaci umorzenia postępowania karnego lub w postaci uniewinnienia, jeśli mamy do czynienia z temporalną granicą, jaką jest moment rozpoczęcia przewodu sądowego. Artykuł 414 § 1 k.p.k. różnicuje bowiem konsekwencje zaktualizowania się po rozpoczęciu przewodu sądowego materialnych przesłanek procesowych. W przypadku przesłanek procesowych określonych

⁴⁵ Należy w tym zakresie poczynić pewne zastrzeżenie dotyczące problematyki właściwości sądu. W literaturze, jako argument przeciwko kumulatywnemu zbiegowi przesłanek procesowych, podano, że w przypadku zbiegu jakiegokolwiek przesłanki formalnej z przesłanką w postaci niewłaściwości sądu, nie może dojść do kumulacji tych przesłanek, nie można także przyjąć nadrzędności tej innej przesłanki formalnej, nawet jeżeli miałyby ona charakter bezwzględny, ponieważ – jak wskazywał A. Gaberle (*Umorzenie...*, s. 108) o losach procesu karnego nie może decydować organ, który nie jest upoważniony do podejmowania jakiegokolwiek czynności procesowej w danej sprawie. Wydanie orzeczenia przez sąd niewłaściwy stanowi bowiem bezwzględną przyczynę odwoławczą (art. 439 k.p.k.). W niniejszym opracowaniu opowiadając się za czystym kumulatywnym zbiegiem jednorodzących przesłanek o charakterze formalnym, jednocześnie przesądzono, że kwestia niewłaściwości sądu nie powinna być zaliczana do przesłanek procesowych, ale badanie właściwości sądu stanowi warunek niejako wstępny, jeszcze przed weryfikacją przesłanek procesowych, o których mowa w art. 17 k.p.k. Przyjmując taką optykę, a więc uznając, że kwestia ustalenia właściwości sądu wyprzedza ustalenia wystąpienia przesłanek procesowych, o których mowa w art. 17 k.p.k., nie dochodzimy do sprzeczności, na jaką wskazywał A. Gaberle.

⁴⁶ Więcej w przedmiocie tej przesłanki zob. np. W. Daszkiewicz, *Przestępczość czynu jako przesłanka procesu (uwagi w związku z projektem k.p.k.)*, „Państwo i Prawo” 1968/12, s. 954 i n.

⁴⁷ Zob. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2016, s. 480.

w pkt 1 i 2 art. 17 § 1 k.p.k. istnieje konieczność wydania wyroku uniewinniającego, zaś w odniesieniu do pkt 3 i 4 tego przepisu istnieje konieczność umorzenia postępowania. W związku z tym nie ma możliwości podania w podstawie decyzji kończącej postępowanie karne, po rozpoczęciu przewodu sądowego, przesłanek procesowych implikujących różne następstwa prawne⁴⁸. Jeżeli bowiem ustawodawca wymaga umorzenia postępowania karnego, to taka decyzja procesowa (wyrok umarzający postępowanie) powinna zostać wydana, podobnie, jeżeli ustawodawca wymaga wydania wyroku uniewinniającego, to taka decyzja procesowa powinna zostać wydana. Ewentualna kumulacja przesłanek, które miałyby powodować różne następstwa prawne, nie byłaby możliwa ze względu na konieczność wydania – w razie wystąpienia takich przesłanek – innych decyzji procesowych. Wydaje się jednak, że w przypadku wystąpienia przesłanek materialnych określonych w pkt 1 i 2 art. 17 § 1 k.p.k. i przesłanek z pkt 3 i 4 art. 17 § 1 k.p.k. przed rozpoczęciem przewodu sądowego, istnieje zasadnicza możliwość ich kumulacji (chyba że będziemy mieć do czynienia ze zbiegiem pozornym, lub „konsumpcją” jednej przesłanki przez drugą, o czym dalej), ponieważ zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku istnieje konieczność umorzenia postępowania, a jednocześnie brakuje kryteriów wyboru pozwalających na eliminację jednych przesłanek procesowych i przyjęcie za podstawę innych.

Natomiast zgodnie z drugim poglądem łączeniu podlegają wyłącznie jednorodne przesłanki ujemne, a więc przesłanki materialne z przesłankami materialnymi oraz przesłanki formalne z przesłankami formalnymi. W tym ujęciu wszystkie przesłanki materialne, niezależnie od tego, czy mogą one implikować umorzenie postępowania karnego czy uniewinnienie, w swoim ogólnym założeniu mogą podlegać kumulacji. Założenie takie nie wydaje się trafne z uwagi na treść wskazaną już w art. 414 § 1 k.p.k. Błędem logicznym byłoby bowiem skumulowanie przesłanek materialnych aktualizujących się po rozpoczęciu przewodu sądowego, a pociągających za sobą konieczność wydania różnych decyzji procesowych (wyroku umarzającego lub wyroku uniewinniającego).

W związku z zagadnieniem zbiegu przesłanek procesowych można spotkać także poglądy, odnoszące się do ewentualnej możliwości kumulacji jednorodnych przesłanek o charakterze materialnym wyłączających przestępność czynu oraz okoliczności wyłączających karalność. Zgodnie z założeniami M. Cieślaka zbieg okoliczności wyłączającej przestępność czynu z okolicznością wyłączającą jedynie karalność czynu powinno prowadzić do konsumpcji tej ostatniej okoliczności przez tę pierwszą,

„aczkolwiek i tutaj wskazane będzie podkreślenie w wyroku, że nawet gdyby nie zaistniała okoliczność uchylająca przestępność czynu, to i tak nie można byłoby wymierzyć kary oskarżonemu, ze względu na okoliczność wykluczającą karalność”⁴⁹.

Za kumulatywnym zbiegiem przesłanek procesowych opowiadał się też Romuald Kmiecik i wskazywał, że w przypadku takiego zbiegu podstawę decyzji powinny

⁴⁸ M. Cieślak, *Zbieg...*, s. 36.

⁴⁹ M. Cieślak, *Zbieg...*, s. 36.

stanowić wszystkie zbiegające się przeszkody w myśl postulatów maksymalnej zasadności decyzji procesowej⁵⁰. Otóż, wydaje się, że w świetle powyżej poczynionych rozważań związanych z możliwością wystąpienia różnych skutków procesowych implikujących konieczność wydania różnych decyzji procesowych można uznać, że w przypadku wystąpienia już po rozpoczęciu przewodu sądowego okoliczności wyłączających przestępczość czynu implikujących wydanie wyroku uniewinniającego oraz okoliczności wyłączających karalność implikujących wydanie wyroku umarzającego, taki zbieg nie jest możliwy (z uwagi na wcześniej wskazaną już konieczność wydania wówczas nietożsamyh decyzji procesowych). Z kolei w przypadku wystąpienia okoliczności wyłączającej przestępczość czynu określonej w art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k., a także okoliczności wyłączających karalność czynu po rozpoczęciu przewodu sądowego, a także w sytuacji wystąpienia (wszystkich) okoliczności wyłączających przestępczość czynu oraz okoliczności wyłączających karalność czynu przed rozpoczęciem przewodu sądowego, należałoby się opowiedzieć za przesądzeniem pozorności takiego zbiegu. Jeżeli bowiem zaktualizowała się okoliczność wyłączająca przestępczość, to nie może się równocześnie zaktualizować okoliczność wyłączająca karalność, która może nastąpić dopiero wówczas, gdy dojdzie do przesądzenia przestępczości czynu. O ile argumentacja zwolenników „czystej kumulacji”, zgodnie z którą eliminacja jednej z przesłanek procesowych (okoliczności wyłączającej karalność) mogłaby prowadzić do niepożądanego z punktu widzenia zaskarżalności decyzji procesowej odwołującej się wyłącznie do okoliczności wyłączającej przestępczość, co mogłoby prowadzić do „odzicia” niedopuszczalnego (z uwagi na okoliczność wyłączającą karalność nieujawnioną w podstawie prawnej decyzji procesowej) procesu karnego, choć posiada pewne uzasadnienie z perspektywy praktyki stosowania prawa, o tyle nie może zostać uznana za trafną z punktu widzenia ogólnych założeń odwołujących się do materialnoprawnych warunków odpowiedzialności karnej. Nieuzasadnione byłoby bowiem podawanie w podstawie prawnej decyzji procesowej (decyzji o umorzeniu postępowania karnego) niejako „na wszelki wypadek” przesłanki w postaci wyłączenia karalności, jeżeli w trakcie toczącego się postępowania ustalono, że nie doszło w ogóle do popełnienia przestępstwa (gdy ustalono, że doszło do okoliczności wyłączającej przestępczość czynu). Organ procesowy uznając, że nie doszło do popełnienia przestępstwa nie powinien – obawiając się kwestii zaskarżenia jego decyzji procesowej – asekuracyjnie odwoływać się do okoliczności wyłączających karalność. Nie oznacza to jednak całkowitego pominięcia w decyzji kończącej postępowanie karne takiego fragmentu rzeczywistości, który odwoływałby się do przesłanki wyłączającej karalność. Taki fragment rzeczywistości mógłby zostać ujawniony w uzasadnieniu decyzji kończącej postępowanie karne.

W literaturze wskazuje się, że zbieg jednorodząjowych przesłanek o charakterze materialnym jest w praktyce trudny do zrealizowania. Należy w ogólności zgodzić się z tym założeniem. Przykładowo nie jest bowiem możliwe stwierdzenie, że czynu nie popełniono i jednocześnie społeczna szkodliwość czynu jest znikoma. Przesłanka określona w pkt 1 art. 17 § 1 k.p.k. wyklucza bowiem możliwość wystąpienia pozostałych przesłanek procesowych, dlatego w sytuacji, w której w już toczącym się procesie karnym ustalono, że czynu nie popełniono i społeczna szkodliwość czynu jest znikoma,

⁵⁰ R. Kmiecik [w:] R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2006, s. 229–230.

słusznie wskazuje się na pozorną naturę takiego zbiegu (tzw. zbieg pozorny przesłanek procesowych)⁵¹. Zbieg pozorny będzie dotyczył nie tylko sytuacji pozornie zbiegających się przesłanek materialnych, ale także zbiegu przesłanki materialnej z przesłanką formalną lub mieszaną. Przykładowo do zbiegu pozornego w literaturze zalicza się sytuację, w której ustalono, że czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego (art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.) i nastąpiło przedawnienie karalności (art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k.), ponieważ nie może przedawnić się czyn, który nie jest przestępstwem⁵². W doktrynie jednoznacznie wskazuje się, że w przypadku wystąpienia pozornego zbiegu przesłanek procesowych za podstawę decyzji kończącej postępowanie karne podaje się przesłankę najdalej idącą, a w zasadzie jedyną przesłankę występującą w rzeczywistości. Inne, pozornie występujące przesłanki muszą ulec wyłączeniu (jako przesłanki realnie nieistniejące).

Jednocześnie wskazuje się, że w niektórych sytuacjach może zdarzyć się możliwość wystąpienia zbiegu jednorodzących przesłanek o charakterze materialnym, za przykład podając sytuację, w której:

„w wyniku działania siły wyższej dochodzi do wypadku drogowego, a ponadto ustalono, że kierujący pojazdem niezależnie od tego znajdował się w stanie wyłączającym świadomość w rozumieniu art. 31 § 1 k.k.”⁵³.

Wskazywano także:

„Teoretycznie zbieg realny może powstać w tej grupie warunków dopuszczalności procesu w obszarze przesłanek z pkt 2, ze względu na szeroki katalog okoliczności wyłączających bezprawność lub winę, oraz w przypadku przesłanek z pkt 2 (*in fine*) i pkt 3. Ta druga sytuacja wiąże się z faktem, że czyn może być znikomo społecznie szkodliwy i jednocześnie odpowiedzialność sprawcy może być wyłączona, np. ze względu na niepoczytalność w chwili popełnienia czynu”⁵⁴.

Wówczas – jak podano w literaturze – należałoby uznać możliwość łącznego stosowania wskazanych okoliczności⁵⁵.

Podsumowując, należy uznać, że w przypadku zbiegu jednorodzących przesłanek o charakterze materialnym w decyzji kończącej postępowanie karne należałoby podać wszystkie zbiegające się przesłanki, chyba że:

- 1) Mamy do czynienia z tzw. zbiegiem pozornym przesłanek procesowych. Wówczas w postawie decyzji kończącej postępowanie karne należałoby podać jedyną przesłankę, która realnie wystąpiła z pominięciem przesłanek wyłącznie pozornych (nieistniejących).

⁵¹ O zbiegu pozornym przesłanek procesowych pisał np. A. Lach, *Zbieg... [w:] System..., t. 4, s. 101*.

⁵² R.A. Stefański, *Zbieg..., s. 75*. Odmiennie: A. Barczak-Oplustil, J. Raglewski, *Praktyczne aspekty przedawnienia karalności czynu*, „Państwo i Prawo” 2011/4, s. 86. Autorzy pisali (s. 86): „Takie stanowisko wydaje się jednak zbyt kategoryczne. Oczywiście jest, że organ procesowy musi określić, w którym momencie miało miejsce badane zachowanie się konkretnej osoby. Bez takiego precyzyjnego ustalenia nie sposób bowiem rozstrzygnąć, czy upłynął już termin przedawnienia. Chodzi w tym wypadku jednak o dokonanie oceny, czy od wystąpienia poddanego prawnokarnej analizie zachowania sprawcy minęło już tyle czasu, że niezależnie od jego prawnokarnej relewantności pociągnięcie sprawcy do odpowiedzialności karnej jest i tak wykluczone”.

⁵³ M. Kurowski [w:] *Kodeks..., t. I, s. 117*.

⁵⁴ A. Lach, *Zbieg... [w:] System..., t. 4, s. 101*.

⁵⁵ M. Kurowski [w:] *Kodeks..., t. I, s. 117*.

- 2) Doszło do ujawnienia przesłanki procesowej w postaci wyłączenia przestępności czynu z przesłanką w postaci wyłączenia karalności. Wówczas ta druga „konsumowana” jest przez tę pierwszą, co oznacza że w podstawie prawnej decyzji kończącej postępowanie karne należałoby odwołać się do przesłanki wyłączającej przestępność czynu.
- 3) Doszło do ujawnienia przesłanek procesowych określonych w art. 17 § 1 pkt 1 lub 2 k.p.k. oraz określonych w art. 17 § 1 pkt 3 lub 4 k.p.k. już po rozpoczęciu przewodu sądowego. Wówczas, wskazane przesłanki procesowe nie mogłyby podlegać kumulacji oraz zgodnie z treścią art. 414 § 1 k.p.k. należałoby wydać wyrok uniewinniający w jego podstawie prawnej, wskazując wyłącznie przesłanki, o których mowa w art. 17 § 1 pkt 1 lub 2 k.p.k.

4. ZBIEG PRZESŁANEK PROCESOWYCH RÓŻNORODZAJOWYCH

Równie trudną do rozstrzygnięcia kwestią pozostaje zbieg przesłanek różnorodnych, a więc zbieg przesłanki materialnej z przesłanką formalną oraz zbieg przesłanki mieszanej z przesłanką materialną lub formalną. I w tym zakresie nie ma bowiem jednolitych poglądów. M. Cieślak pisał:

„(...) kwestia dopuszczalności procesu ma charakter wstępny i niejako «prejudycjalny» w stosunku do kwestii odpowiedzialności. Tam gdzie proces jest niedopuszczalny, nie można orzekać merytorycznie o winie, albowiem niedopuszczalność postępowania w ogóle zawiera w sobie *implicite* niedopuszczalność wyrokowania *in merito*. W wypadku zatem zbiegu przeszkody procesowej z negatywnym warunkiem odpowiedzialności należy umorzyć postępowanie w związku z tą przeszkodą procesową, nie wdając się w ogóle w merytoryczną kwestię odpowiedzialności”⁵⁶.

Wskazany pogląd należy uznać za trafny. W sytuacji zaktualizowania się przesłanki formalnej, nie jest możliwe dalsze prowadzenie postępowania karnego w przedmiocie ustalenia odpowiedzialności karnej oskarżonego⁵⁷. Niemniej jednak w tym konkretnym przypadku w gruncie rzeczy nie mamy do czynienia ze zbiegiem przesłanek procesowych, ale ze stwierdzeniem, że w przypadku wystąpienia przesłanki o charakterze formalnym i braku ustaleń co do kwestii materialnych (co do kwestii odpowiedzialności karnej) kontynuacja procesu karnego jest niedopuszczalna. W odniesieniu do powyższego należy uznać, że aktualizacja przesłanki formalnej istotnie wyprzedza ustalenia *in merito*, chyba że doszło już do przesądzenia zaistnienia przesłanki materialnej (dopiero wówczas będziemy mieli do czynienia z realnym zbiegiem przesłanek procesowych wymagającym rozstrzygnięcia). Pozostaje zatem ustalić, która z przesłanek procesowych – materialna czy formalna (lub mieszana) albo może obie z nich, powinny się znaleźć w podstawie prawnej decyzji procesowej w razie ich realnego zbiegu (pomijam tu zatem zbieg pozorny,

⁵⁶ M. Cieślak, *Zbieg...*, s. 36.

⁵⁷ A. Lach, *Zbieg... [w:] System...*, t. 4, s. 104.

ponieważ w tym przypadku zawsze dochodzi do wskazania wyłącznie przesłanki, która realnie wystąpiła w procesie karnym).

W kwestii realnego zbiegu takich przesłanek wypowiedział się M. Cieślak, wskazując, że:

„(...) nie nasuwa żadnych trudności sytuacja, kiedy zbiega się przesłanka o charakterze czysto formalnym (np. śmierć oskarżonego) z «przesłanką procesową o charakterze materialnym» (np. brak znamion przestępstwa). Ponieważ obie przesłanki uzasadniają to samo następstwo prawne (niedopuszczalność procesu), przeto należy tutaj umorzyć postępowanie na podstawie obu przesłanek, tak jak w wypadku zbiegu dwóch przesłanek o charakterze formalnym⁵⁸ (kumulatywny zbieg przesłanek procesowych).

Należy jednak zwrócić uwagę, że M. Cieślak dostrzegał sytuację zbiegu takich przesłanek już po rozpoczęciu przewodu sądowego i przeprowadzeniu nań postępowania dowodowego, pisząc⁵⁹, iż należałoby wówczas wydać wyrok uniewinniający z uwagi na wejście procesu w taką fazę, której celem jest merytoryczne rozpoznanie kwestii odpowiedzialności oskarżonego. Przeanalizujemy zatem problematykę zbiegu przesłanki materialnej z formalną (lub mieszaną) przed rozpoczęciem przewodu sądowego oraz już po rozpoczęciu przewodu sądowego i przeprowadzeniu nań postępowania dowodowego.

Odnosząc się do realnego zbiegu przesłanki materialnej z formalną przed rozpoczęciem przewodu sądowego, należałoby się opowiedzieć za kumulatywnym zbiegiem takich przesłanek z tych samych powodów, które zaprezentowano jako podstawa kumulacji jednorodzących przesłanek o charakterze materialnym i formalnym (a więc z uwagi na brak kryteriów wyboru jednej z przesłanek procesowych oraz postulat maksymalnej zasadności decyzji procesowej).

W odniesieniu do realnego zbiegu przesłanki materialnej z formalną po rozpoczęciu przewodu sądowego i przeprowadzeniu nań postępowania dowodowego, należałoby dokonać pewnego rozróżnienia na zbieg przesłanki formalnej z przesłanką materialną określoną w art. 17 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k. oraz na zbieg przesłanki formalnej z przesłanką materialną określoną w art. 17 § 1 pkt 3 i 4 k.p.k. Nawiązując do pierwszej ze wskazanych konfiguracji, należy się opowiedzieć za nadrzędnością przesłanki materialnej z uwagi na treść art. 414 § 1 *in fine* k.p.k., zgodnie z którym w razie stwierdzenia okoliczności wymienionych w art. 17 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k. sąd wydaje wyrok uniewinniający, chyba że sprawca w chwili czynu był niepoczytalny⁶⁰. Co za tym idzie, z uwagi na konieczność wydania różnych decyzji procesowych w odniesieniu do różnych przesłanek procesowych (w przypadku przesłanek formalnych będzie to konieczność wydania wyroku umarzającego postępowanie, zaś w odniesieniu do przesłanek materialnych określonych w art. 17 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k. istnieje konieczność wydania wyroku uniewinniającego) nadrzędny charakter mają te przesłanki, które implikują wydanie wyroku uniewinniającego.

⁵⁸ M. Cieślak, *Zbieg...*, s. 37.

⁵⁹ M. Cieślak, *Zbieg...*, s. 38.

⁶⁰ Zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego (dalej SN) z 3.04.2002 r., V KKN 484/00, LEX nr 53336.

„Uniewinnienie jest bowiem w powszechnym odczuciu najbardziej wyrazistą, a równocześnie dla oskarżonego najbardziej satysfakcjonującą formą stwierdzenia bezpodstawności zarzutu popełnienia przestępstwa”⁶¹.

Wówczas podstawą prawną wyroku uniewinniającego powinna zostać wyłącznie przesłanka z art. 17 § 1 pkt 1 lub 2 k.p.k., nie zaś kumulacja takich przesłanek z jakąkolwiek przesłanką formalną. Podkreślano to już było w orzecznictwie sądowym⁶². Naturalnie, jeżeli wystąpiło kilka przesłanek materialnych mieszczących się w zakresie pkt 2 art. 17 § 1 k.p.k. (a więc, jeżeli wystąpiło np. kilka okoliczności, w których ustawa wskazuje, że sprawca nie popełnia przestępstwa), to każda z nich powinna znaleźć się w podstawie wyroku uniewinniającego (nastąpi wówczas kumulacja przesłanek materialnych).

Nawiązując do drugiej ze wskazanych powyżej konfiguracji, a więc zbiegu przesłanki formalnej z przesłanką materialną określoną w art. 17 § 1 pkt 3 lub 4 k.p.k. już po rozpoczęciu przewodu sądowego i przeprowadzeniu nań postępowania dowodowego, należałoby się opowiedzieć za kumulatywnym zbiegiem tychże przesłanek procesowych. W odniesieniu do wszystkich tych przesłanek ustawodawca przewiduje bowiem – w myśl art. 414 § 1 *in principio* k.p.k. – konieczność umorzenia postępowania karnego, a jednocześnie brak kryteriów pozwalających na wybór jednej z tych przesłanek. W wyroku umarzającym postępowanie karne, należałoby zatem wskazać wszystkie zbiegające się przesłanki procesowe.

Podsumowując, w przypadku wystąpienia w jednym procesie karnym przesłanek różnorodnych należałoby opowiedzieć się za ich kumulatywnym zbiegiem, a więc za podaniem w podstawie prawnej decyzji kończącej postępowanie karne (w postanowieniu albo wyroku umarzającym postępowanie) wszystkie zbiegające się przesłanki procesowe, chyba że już po rozpoczęciu przewodu sądowego i przeprowadzeniu nań postępowania dowodowego doszło do ustalenia wystąpienia przesłanki określonej w art. 17 § 1 pkt 1 lub 2 k.p.k. – wówczas ta przesłanka procesowa jako jedyna powinna znaleźć się w podstawie wyroku uniewinniającego.

5. KONKLUZJA

Spośród argumentów przemawiających za eliminacyjnym i kumulatywnym zbiegiem przesłanek procesowych za lepiej uzasadnione uznano w tym miejscu te, które odwołują się do nadrzędności zbiegu kumulatywnego. Jednakże z uwagi na możliwość wystąpienia różnych konfiguracji procesowych, a także tzw. pozornego zbiegu przesłanek procesowych nie przyjęto założenia o czystej kumulacji. Zaprezentowane powyżej rozważania miały na celu szkicowe ukazanie ogólnych mechanizmów związanych ze zbiegiem przesłanek procesowych. Należy jednak

⁶¹ Z uzasadnienia wyroku SN z 15.07.1993 r., II KRN 107/93, OSNKW 1993/9–10, poz. 60.

⁶² Przykładowo zgodnie z wyrokiem SN z 15.07.1993 r., II KRN 107/93: „Sąd Najwyższy, rozpoznając na rozprawie rewizję nadzwyczajną od postanowienia o umorzeniu postępowania na podstawie ustawy o amnestii, powinien wydać wyrok uniewinniający, a nie postanowienie o umorzeniu postępowania na podstawie art. 11 pkt 1 k.p.k., jeżeli w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji doszło już do przeprowadzenia przewodu sądowego”. Sąd Najwyższy jednoznacznie opowiedział się zatem za nadrzędnością przesłanki implikującej uniewinnienie oraz podanie jako podstawy decyzji kończącej postępowanie karne wyłącznie tejże przesłanki procesowej.

wyrazić postulat szerszej charakterystyki niniejszego zagadnienia, obejmującej weryfikację wskazanych powyżej założeń w konfrontacji z partykularnymi zbiegami poszczególnych przesłanek procesowych.

Abstract

Małgorzata Żbikowska, *Methodological and Dogmatic Aspects of Concurrence of Conditions of Permissibility of Criminal Proceedings*

The paper analyses the problems of concurrence of the conditions under which criminal proceedings are permissible. In Polish legal studies, there are different takes on these problems. The author introduces a division into concurrence of formal conditions of the same kind (Article 17(1)(5) and (7) to (10) of the Code of Criminal Procedure), concurrence of substantive conditions of the same kind (Article 17(1)(1) to (4) CCP) and concurrence of conditions of different kinds, after which she tries to develop practical guidance to help either choose one of the concurrent conditions under proceedings are permissible as the grounds for refusal to initiate criminal proceedings or for discontinuance of such proceedings or – alternatively – for accumulation of such conditions. The author of the article provides arguments for and against both cumulative and eliminative concurrence of conditions under which proceedings are permissible; basically she is inclined to treat them as cumulative.

Keywords: *conditions under which proceedings are permissible, procedural obstacles, conditions under which criminal proceedings are permissible, concurrence under which proceedings are permissible*

Streszczenie

Małgorzata Żbikowska, *Metodologiczne i dogmatyczne aspekty zbiegu przesłanek procesowych w postępowaniu karnym*

W opracowaniu podjęto się metodologicznej i dogmatycznej analizy problematyki zbiegu przesłanek procesowych w postępowaniu karnym. Wskazana problematyka jest bowiem różnie rozwijana w nauce polskiej. Autorka, dokonując podziału zbiegów na zbieg jednorodnych przesłanek formalnych (art. 17 § 1 pkt 5, 7–10 Kodeksu postępowania karnego), zbieg jednorodnych przesłanek materialnych (art. 17 § 1 pkt 1–4 k.p.k.) oraz zbieg przesłanek procesowych różnorodnych, stara się wypracować praktyczne wskazówki pozwalające bądź na wybór jednej ze zbiegających się przesłanek procesowych jako podstawy do odmowy wszczęcia lub umorzenia postępowania karnego, bądź pozwalające na kumulację takich przesłanek. W artykule wyrażono argumenty zarówno za, jak i przeciw kumulatywnemu i eliminacyjnemu zbiegowi przesłanek procesowych, zasadniczo skłaniając się za ich kumulacją.

Słowa kluczowe: *przesłanki procesowe, przeszkody procesowe, warunki dopuszczalności procesu karnego, zbieg przesłanek procesowych*

Literatura:

1. Barczak-Oplustil A., Raglewski J., *Praktyczne aspekty przedawnienia karalności czynu*, Państwo i Prawo 2011, nr 4;
2. Cieślak M., *Zbieg warunków negatywnych w postępowaniu karnym*, Nowe Prawo 1958, nr 9;

3. Cieślak M., *O przesłankach procesowych w polskim postępowaniu karnym (Podstawowe założenia i problemy metodologiczne)*, Państwo i Prawo 1969, nr 12;
4. Cieślak M., *Polska procedura karna*, Warszawa 1984;
5. Czapięgo A., *Umorzenie postępowania karnego z powodu niepopelnienia czynu*, Prokuratura i Prawo 1998, nr 1;
6. Daszkiewicz W., *Przestępczość czynu jako przesłanka procesu (uwagi w związku z projektem k.p.k.)*, Państwo i Prawo 1968, nr 12;
7. Gaberle A., *Umorzenie postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym*, Warszawa 1972;
8. Glaser S., *Zarys polskiego procesu karnego wraz z prawem o ustroju sądów powszechnych: przedstawienie porównawcze na tle ustawodawstwa austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego*, Warszawa 1929;
9. Grzegorzczak T., *Odmowa wszczęcia postępowania karnego*, Problemy Praworządności 1979, nr 4;
10. Haber J., *Pojęcie i istota przesłanek procesu karnego*, Państwo i Prawo 1967, nr 2;
11. Hofmański P., Jeż-Ludwichowska M., *Wzajemny stosunek pojęcia warunków dopuszczalności procesu i pojęcia przesłanek procesu [w:] System Prawa Karnego Procesowego*, t. IV, *Dopuszczalność procesu*, red. M. Jeż-Ludwichowska, A. Lach, Warszawa 2015;
12. Janusz-Pohl B., *Immunitety w polskim postępowaniu karnym*, Warszawa 2009;
13. Jeż-Ludwichowska M., Lach A. [red.], *System Prawa Karnego Procesowego*, t. IV, *Dopuszczalność procesu*, Warszawa 2015;
14. Lach A., *Zbieg negatywnych warunków dopuszczalności procesu [w:] System Prawa Karnego Procesowego*, t. IV, *Dopuszczalność procesu*, red. M. Jeż-Ludwichowska, A. Lach, Warszawa 2015;
15. Kmiecik R., Skrzętowicz E., *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2006;
16. Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013;
17. Rogalski M., *Res iudicata jako przesłanka procesu karnego*, Rzeszów 2004;
18. Rogalski M., *Przesłanka powagi rzeczy osądzonej w procesie karnym*, Kraków 2005;
19. Schaff L., *Proces karny Polski Ludowej. Wykład zasad ogólnych*, Warszawa 1953;
20. Stachurski D., *Spór o istotę przesłanek procesowych w polskiej nauce procesu karnego*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2005, nr 1;
21. Stefański R.A., *Podstawy i przyczyny umorzenia postępowania przygotowawczego*, Państwo i Prawo 1996, nr 3;
22. Stefański R.A., *Zbieg przyczyn umorzenia postępowania przygotowawczego*, Prokuratura i Prawo 2000, nr 4;
23. Steinborn S., *Warunki (przesłanki) abstrakcyjne i konkretne oraz bezwzględne i względne [w:] System Prawa Karnego Procesowego*, t. IV, *Dopuszczalność procesu*, red. M. Jeż-Ludwichowska, A. Lach, Warszawa 2015;
24. Steinborn S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów*, red. S. Steinborn, LEX/el. 2016;
25. Śliwiński S., *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1948;
26. Świecki D. [red.], *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2018;
27. Tylman J., *Warunki dopuszczalności postępowania karnego (przesłanki procesowe) [w:] Nowa Kodyfikacja Karna. Krótkie komentarze*, z. 14, Warszawa 1998;
28. Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2016.